Shiraz University
Journal of Children's Literature Studies
Semiannual, ISSN: 2783-0616
Spring - Summer 2026

Extended Abstract

DOI: 10.22099/JCLS.2025.50656.2057

A Critical Review of Mahmoud Kianush's Views on Children's Poetry with Emphasis on the Poems of Abbas Yamini-Sharif

Masoumeh Moradi
Zarrintaj Varedi* (Corresponding Author)

Introduction

Children's poetry, in its modern definition, is a fairly new movement in Iranian literature. Since the emergence of this new literary trend, various poets from different periods have composed poems for children. However, in the era of distinct attention to this literary genre, Abbas Yamini-Sharif and Mahmoud Kianush definitely stand out with two different, and at times conflicting, approaches. Abbas Yamini-Sharif is one of the pioneers of children's poetry; he published his first work, *Angels' Song*, in 1946. Nonetheless, many attribute the bourgeoning of children's poetry to Kianush. Mahmoud Kianush, in his book *Children's Poetry in Iran*, first published in 1973, presented a framework of dos and don'ts for children's poetry. In this book, through discussions that are sometimes fair and at other times unfair and severe, he criticized Yamini-Sharif's poems. Kianush entirely expounded his opinions on children's poetry in his book, chiefly mentioning examples from his own poetry to support his arguments or criticizing Yamini-Sharif within those same discussions—without feeling the necessity to provide reasoning regarding the poems. One way

* Associate Prof of Persian Language and Literature, Shiraz University, Shiraz, Iran.
zt.varedi@gmail.com

Article Info: Received: 2024-12-03, **Accepted:** 2025-05-05

COPYRIGHTS ©2026 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the Original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

to evaluate Kianush's claims about Yamini-Sharif is to apply his opinions to Yamini-Sharif's poems. This article scrutinizes three collections, *Angels' Songs* (1946), *Songs of the Early Buds* (1966), and *Talking Flowers* (1971), due to their association and conventionality with Kianush's theories about children's poetry, to scientifically approve or disprove his claim that Yamini-Sharif is not a poet.

Review of literature

So far, several research been conducted on Kianush's views limited to his attitudes and has not considered to the critique of Yamini-Sharif's poetry. The subsequent two works have only concisely addressed the critique of Kianush's opinions:

Seyyed-Abadi (2001), even though precisely stating Kianush's poetry and theory in his book, has primarily described Kianush's views and only criticized his views in a few pages. Mirzadeh (2021), by revising several research works in the field of children's poetry, has criticized Kianush's views; though, this critique is also restricted and typically addresses the book as a whole, with only a few references to the poetry of Abbas Yamini-Sharif. Nonetheless, even these restricted references can play an important role in unsettling the absolute modeling of children's poets after Kianush.

It seems that, assumed Kianush's specific approval among children's and young adult poets, no one has yet seriously critiqued his views on Yamini-Sharif—particularly through the method of comparing the work with the opinion and using a critique-of-critique approach—despite the fact that Yamini-Sharif concentrated on children's poetry before Kianush. Breaking this insight in the minds of poets and researchers of children's poetry could lead to more studies on Yamini-Sharif's poetry and the discovery of concealed dos and don'ts for composing children's poetry.

This article has tried to extract examples from Yamini-Sharif's poems in the three collections *Angels' Songs*, *Songs of the Early Buds*, and *Talking Flowers* that line up with Kianush's criteria for children's poetry. It then reviews them statistically and analytically to measure the scope of these poems' conformity with Kianush's opinions.

Discussion

Based on the book *Children's Poetry in Iran*, the key code features of children's poetry from Kianush's viewpoints are as follows: 1. Remarking the poetic quality of poetry and deploying elements such as imagination and rhetorical devices like personification, simile between perceptible objects, repetition, paronomasia (jenās), parallel structure (tarṣīʿ), contrast (tafawīf), antithesis (tażādd), and correspondence (muṭābaqah); 2. The need of using rhyme and metrical boundaries in the prosodic meters (baḥr) of hazaj, rajaz, ramal, munsaraḥ, and mutaqārib; 3. Faithfulness to linguistic limitations in the areas of simplicity, naturalness, modernity, and comprehensibility; using vocabulary within a child's lexicon; placing sentence

components in their precise command; making the language bear a resemblance to conversation; and avoiding poetic filler (pūshāl-e sheʿrī); 4. Recognizing the world of children and using themes suitable for them.

Regarding Abbas Yamini-Sharif's children's poems from Kianush's view point on children's poetry, it can be concluded that over 80% of Yamini-Sharif's poems are composed in the meters highlighted by Kianush. The use of rhyme and the improvement of musicality through radif (repetition of a word or phrase at the end of consecutive lines) are other features where Yamini-Sharif shares Kianush's perspective. Along with the conformity of meters with those preferred by Kianush, the briefness of the poems' meters is also compatible with his views, with the majority of poems written in short meters consisting of one or two arkaan (metrical feet).

Also, imagination suitable for the audience occupies a noteworthy place in Yamini-Sharif's poetry, and all the rhetorical devices highlighted by Kianush are plentifully used in his poetry collections. The language of Yamini-Sharif's poems is generally simple and intimate, free from the intricacies of adult poetry. However, infrequent weaknesses in composition and uncertainty in some poems are notable and have at times made understanding the meaning problematic.

The proper use of music, imagination, and simple, childlike language echoes Yamini-Sharif's experience and precise understanding of children's poetry, to such an extent that they can be deliberated his unwritten strategy on children's poetry.

The themes in Yamini-Sharif's poetry are, for the most part, fitting to the world of his audience, and only a few of his poems can be reflected examples that line up with Kianush's critiques, as stated in the book *Children's Poetry in Iran*. Verbal creativity, the use of sounds and numbers, elements of entertainment and vocabulary building, phonetics, and the use of poetry for learning educational notions—particularly in alphabet poems—hold a noticeable place in many of Yamini-Sharif's works.

Conclusion

A comparison between Kianush's views and Yamini-Sharif's poetry reveals a high compatibility between two. This constancy is observed in various areas such as meter, external music (rhyme and rhythm), internal music (phonetic harmony), literary devices, and themes. Only in a few instances do the poems reveal linguistic inadequacies consistent with Kianush's critiques. It seems that in other cases, given Yamini-Sharif's pioneering role in composing children's poetry, Kianush's personal perception or preferences may have influenced his approach to Yamini-Sharif.

In most instances, Yamini-Sharif not only observed the Kianush's views years before the publication of his book—efficiently acting as a pioneer and theorist in practice—but also in many cases, he even exceeded Kianush's viewpoint, pushing the boundaries of creativity and innovation in children's poetry. With a precise understanding of the place of children's poetry in his time and a deep knowledge of children, he

succeeded in making poems that are still among the purest examples of children's poetry, and many Iranian children still appreciate these poems in their memories.

Keywords: Abbas Yamini-Sharif, Mahmoud Kianush, children's poetry

References:

Ahmadi, A. (2001). Face to face: Does the audience limit imagination? *Research Journal of Children's and Adolescent Literature*, (26), 40–52. https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage [in Persian]

Alipour, M. (2020). *Children's poetry on the scale*. Vash. [in Persian]

Dehrizi, M. (2016). *Historical-analytical structuralism of children's and adolescent poetry*. Madreseh. [in Persian]

Homa'i, J. (1988). *Techniques of rhetoric and literary devices*. Homa. [in Persian]

Karimi, A. (1997). Intuitive thinking in children and the necessity of returning to childhood. *Research Journal of Children's and Adolescent Literature*, (10), 7–26. https://www.sid.ir/paper/433539/fa [in Persian]

Kashefi Khansari, A. (2016). *Opinion on opinion*. Khaneh Ketab. [in Persian]

Kashefi Khansari, A. (2020). *Appointment with a star 1: Abbas Yamini-Sharif*. Goya. [in Persian]

Kianush, M. (1976). *Children's poetry in Iran*. Agah. [in Persian]

Mirzadeh, A. (2021). *In seven mirrors*. Talaei. [in Persian]

Mohammadi, M. H., & Ghaeni, Z. (2003). *History of children's literature in Iran* (Vol. 6). Chista. [in Persian]

Mohseni, A. (2000). The artistic function of *radif*. *Roshd-e Amuzesh-e Zaban va Adabiyat-e Farsi*, (56), 12–22. https://ensani.ir/fa/article [in Persian]

Moradi, M. (2015). Introduction to common meters and prosodic reading styles in local songs of Fars. *Quarterly Journal of Local Literatures and Languages of Iran*, *5*(1), 80–103. https://journals.iau.ir/article_514230.html [in Persian]

Nejati, H. (2007). *Psychology of child and adolescent development* (3rd ed.). Bikaran. [in Persian]

Pourvahab, M. (2002). It's not Kianush's fault (A response to the interview of *Research Journal* with Ahmadreza Ahmadi). *Research Journal of Children's and Adolescent Literature*, (28), 182–188. https://ensani.ir/fa/article/69645 [in Persian]

Rahmandoust, M., & Hashempour, M. (2024). *I can read*. Niyayes. [in Persian]

Salajegheh, P. (2006). *From this eastern garden*. Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults. [in Persian]

Seyyed-Abadi, A. (2001). *Poetry on the margin*. Vizheh Nashr. [in Persian]

Shabani, A. (2014). *An inquiry into children's poetry in Iran*. Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults. [in Persian]

Vahidian Kamyar, T. (1978). *A study of folk poetry meter*. Agah. [in Persian]

Yamini-Sharif, A. (1946). *Angels' song*. Ketab-ha-ye Talaei. [in Persian]

Yamini-Sharif, A. (1966). *Talking flowers*. Bongah-e Tarjomeh va Enteshar-e Ketab. [in Persian]

Yamini-Sharif, A. (1992). *Half a century in the garden of children's poetry*. Chapkhaneh-ye Dohezar. [in Persian]

مجله‌ی مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز
بهار و تابستان ۱۴۰۵
مطالعات ادبیات کودک
شاپا الکترونیکی: ۲۷۸۳-۰۶۱۶
مقاله‌ی علمی پژوهشی، دوفصلنامه، سال ۱۷، شماره‌ی اول
بهار و تابستان ۱۴۰۵، پیاپی ۳۳، صص ۱۷۱-۱۸۸
OPEN ACCESS
DOI: 10.22099/JCLS.2025.50656.2057

بررسی انتقادی آرای محمودکیانوش درباره شعر کودک با تکیه برشعرهای عباس یمینی‌شریف

معصومه مرادی*
زرین‌تاج واردی**

چکیده

محمود کیانوش از پیشگامان و نظریه‌پردازان شعر کودک است. او در کتاب *شعر کودک در ایران*، با ارائه‌ی بیانه‌ای درباره‌ی بایدها و نبایدهای شعر کودک، در ضمن بیان نظرات خود، شعرهای عباس یمینی شریف را نقد کرده است. کیانوش بر این باور است که یمینی شریف، شاعر کودک نیست. تعدادی از شاعران و نظریه‌پردازان شعر کودک نیز به پیروی از کیانوش، جایگاه شعری یمینی‌شریف و نقش او در حیات شعر کودک را کم‌رنگ می‌دانند. در این مقاله کوشیده‌ایم به روش نقدِ نقد و با تطبیق اشعار کتاب‌های *آواز فرشتگان*، *آوای نوگلان* و *گل‌های گویا* از عباس یمینی شریف با نظریات کیانوش این نقدها را از نظر علمی و منطقی ارزیابی کنیم و ثابت کنیم که بسیاری از ادعاهای کیانوش درباره‌ی یمینی شریف، جانبدارانه و بر پایه‌ی احساس شخصی اوست. باتوجه‌به آنکه شعرهای یمینی شریف قبل از نظریات کیانوش منتشر شده است، اثبات این باور می‌تواند به تغییر نگاهی نو به یمینی‌شریف و نیز بیانیه‌ی کیانوش منجر شود.

واژه‌های کلیدی: شعر کودک، عباس یمینی‌شریف، محمود کیانوش، نقد.

۱. مقدمه

شعر کودک با تعریف نوین در ادبیات ایران جریانی تازه است. از زمان پیدایش این جریان نو ادبی، شاعران مختلف در دوره‌های گوناگون برای کودکان شعر سروده‌اند، اما بی‌شک در عصر شروع توجه ویژه به این نوع ادبی، عباس یمینی-

* دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران moradimasoome62@gmail.com
** دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران، zt.varedi@gmail.com (نویسنده مسئول)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۹/۱۳، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۲/۱۵

COPYRIGHTS ©2026 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the Original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

۱۷۲ ـــــــ

پوروهاب (۱۳۸۱) نظر احمدرضا احمدی درباره‌ی الگوگیری شاعران کودک و نوجوان از کتاب *شعر کودک در ایران* را رد کرده و معتقد است شاعران خود با دنیای شاعرانه انس می‌گیرند و این شباهت‌های رفتاری ربطی به کیانوش ندارد. در این مقاله نیز آرای کیانوش نقد نشده است. به نظر می‌رسد همین نگاه می‌تواند به‌صورت ناپیدا دفاعی از یمینی‌شریف باشد، زیرا او قبل از کیانوش با الگوهای شاعرانه انس گرفته بوده است.

کاشفی‌خوانساری (۱۳۹۵) در معرفی و نقد کتاب *پژوهشی در شعر کودک* از منوچهر علی‌پور به‌صورت بسیار محدود به کتاب *شعر کودک در ایران* اشاره کرده و معتقد است که کتاب کیانوش اثری جوششی، شخصی و مستقل است و با اشاره به صحبتی از شفیعی‌کدکنی که در بیست مهرماه ۱۳۷۹ در روزنامه همشهری منتشر شده، بیان کرده است که عیب بزرگ کیانوش نقدناپذیری اوست؛ اما هیچ تلاشی برای نقد علمی آرای کیانوش در این کتاب نیز صورت نگرفته است.

کاشفی‌خوانساری (۱۳۹۹) با ارائه‌ی گوشه‌های زندگی یمینی‌شریف و بیان نگاه شاعران و خانواده‌ی او به توصیف شعر و شخصیت شاعر پرداخته است؛ اما نقد و بررسی تحلیلی درباره‌ی کارهای او به‌گونه‌ای که آرای کیانوش را به سنجه بگذارد در این کتاب دیده نمی‌شود.

میرزاده (۱۴۰۰) با بررسی چند اثر پژوهشی در حوزه‌ی شعر کودک، آرای کیانوش را نقد کرده است؛ اما این نقد نیز محدود و بیشتر متوجه کل کتاب است و تنها در چند نمونه به شعر عباس یمینی‌شریف اشاره شده است. البته همین اشاره‌های محدود نیز می‌تواند نقش مهمی در برهم‌زنی الگوپذیری مطلق شاعران کودک از کیانوش باشد.

به نظر می‌رسد باتوجه‌به مقبولیت خاص کیانوش در میان شاعران کودک و نوجوان، کسی تاکنون به‌صورت جدی به نقد آرای او درباره‌ی یمینی‌شریف، آن هم به‌شیوه‌ی تطبیق اثر با نظر و به روش نقدِ نقد نپرداخته است. درحالی‌که یمینی‌شریف قبل از کیانوش به شعر کودک توجه کرده است و شکستن این نظر در ذهن شاعران و پژوهندگان شعر کودک می‌تواند به پژوهش‌های بیشتر در شعر یمینی‌شریف و کشف بایدها و نبایدهای پنهان برای سرایش شعر کودک منجر شود و به جهش این نوع ادبی و برون‌رفت از تکرارهای جاری کمک کند.

۳. روش پژوهش

براساس کتاب *شعر کودک در ایران*، ویژگی‌های کلان شعر کودک در نگاه کیانوش عبارت‌اند از:

۱. توجه به شعریت شعر و استفاده از عنصر تخیل و صنایع بدیعی چون جاندارپنداری، تشبیه محسوس به محسوس، تکرار، جناس، ترصیع و تفویف، تضاد و مطابقه؛

۲. ضرورت استفاده از قافیه و محدودیت وزن در بحرهای هزج، رجز، رمل، منسرح و متقارب؛

۳. رعایت محدودیت‌های زبان در حوزه‌های سادگی، طبیعی‌بودن، امروزی‌بودن و مفهوم‌بودن، در دایره‌ی واژگان کودک بودن، قرارگرفتن اجزای جمله در جایشان، شبیه‌بودن زبان به گفت‌وگو و استفاده‌نکردن از پوشال شعری؛

۴. به‌رسمیت‌شناختن دنیای کودکان و استفاده از مضمون‌های مناسب آن‌ها. (رک. کیانوش، ۱۳۵۵)

پس از چند دهه تسلط آرای کیانوش بر شعر کودک و با درنگ در کتاب او، به نظر می‌رسد که کیانوش، غرض‌ورزانه و نه با استدلال‌های علمی و منطقی و از روی احساس شخصی، شعرهای یمینی‌شریف و شاعری او را زیر سؤال برده است.

همان‌گونه که گفته شد، یکی از مسائل مطرح‌شده در کتاب کیانوش، نقدهایی است که به یمینی‌شریف دارد و به نظر می‌رسد بعضی از این نقدها با اصول انتقادی کیانوش سازگار نیست. این مقاله کوشیده است از لابه‌لای شعرهای یمینی‌شریف در سه مجموعه‌ی *آواز فرشتگان*، *آوای نوگلان* و *گل‌های گویا*، نمونه‌هایی را که منطبق با معیارهای شعر کودک در نگاه کیانوش است، استخراج کند. سپس آن‌ها را به‌صورت آماری و تحلیلی بررسی کند و میزان همسویی این شعرها با آرای کیانوش را بسنجد.

۴. بحث و بررسی

آرای کیانوش را به‌طور کلی در چهار ساحت موسیقی، مضمون، خیال و زبان می‌توان تقسیم‌بندی کرد. با بررسی و تطبیق مباحث یادشده با شعر یمینی‌شریف، می‌توان به قضاوت شایسته‌تری درباره‌ی شعرهای او رسید.

۴. ۱. موسیقی

در کتاب *شعر کودک در ایران*، موسیقی شعر کودک در دو دسته‌ی وزن و قافیه بررسی شده و نویسنده برای هرکدام از آن‌ها ویژگی‌هایی برشمرده است. جایگاه این عنصر مهم شعری و اجزای آن باتوجه‌به نظر کیانوش در سروده‌های یمینی‌شریف در ادامه آمده است.

۴. ۱. ۱. وزن

به باور کیانوش، کودک در سنین خردسالی و قبل از مدرسه با وزن هجایی شعرهای عامیانه آشناست و در سن مدرسه فرصت می‌یابد تا به دنیای شعر محض ورود کند و شعر کودک پلی است بین شعر عامیانه‌ی طفلانه و شعر محض و رسمی. از این‌رو برای سرودن شعر کودک باید وزن‌هایی انتخاب شود که با وزن‌های هجایی چندان بیگانه نباشد و کوتاه، پرجنب‌وجوش و رقصان باشد. او در ادامه‌ی بحرهای هزج، رجز، منسرح، متقارب و رمل و زحافات آن را مناسب شعر کودک می‌داند و یادآوری می‌کند که در سنین قبل از دبستان شاعران می‌توانند از وزن‌های هجایی و ترانه‌ای نیز استفاده کنند (رک. کیانوش، ۱۳۵۵: ۷۱-۷۶).

در جدول زیر فراوانی شعرهای یمینی‌شریف در بحرهای مدّنظر کیانوش در سه اثر کودک او آمده است:

جدول شماره‌ی ۱. فراوانی بحرهای استفاده‌شده یمینی‌شریف با نظر کیانوش

نام کتاب / تعداد شعر	رجز	هزج	رمل	منسرح	متقارب
آواز فرشتگان	۲۰	۲۶	۳	*	*
گل‌های گویا	۶	۱۲	۱۰	*	*
آوای نوگلان	۶	۱۵	*	*	*

از میان ۵۵ شعر مجموعه‌ی *آواز فرشتگان*، فراوانی استفاده از بحرها به‌ترتیب عبارت‌اند از: هزج ۲۶ شعر، رجز بیست شعر، رمل سه شعر و بحرهای مضارع، سریع، خفیف و قریب هرکدام دو شعر. وزن‌های استفاده‌شده در این مجموعه، در ۸۳/۶٪ شعرها منطبق با نظر کیانوش است.

در مجموعه *گل‌های گویا* ۳۸ شعر موجود است که دوازده شعر در بحر هزج، ده شعر رمل، شش شعر رجز، یک شعر متدارک، دو شعر سریع و هفت شعر مضارع سروده شده است. در این مجموعه نیز وزن ۷۳/۶٪ اشعار منطبق با نظر کیانوش است.

از میان ۲۱ شعر منتخب مجموعه‌ی *آوای نوگلان* که در کتاب *نیم‌قرن در باغ شعر کودکان* آمده است، پانزده شعر در بحر هزج و شش شعر در بحر رجز است و صد در صد اشعار، متناسب با نظر وزنی کیانوش است. علی‌پور بر این باور است که یمینی‌شریف در همه‌ی شعرهایش تلاش کرده است از وزن‌های پرکاربرد شعر کودک مثل بحرهای هزج، رجز و رمل استفاده کند (این سه بحر از بحرهای مدّنظر کیانوش است) و علت این استفاده، آگاهی کامل او به نقش موسیقی بیرونی در شعر کودک است (علی‌پور، ۱۳۹۹: ۱۲).

علاوه‌بر انطباق وزن‌ها با وزن‌های مدّنظر کیانوش، کوتاهی وزن شعرها نیز همسو با نگاه اوست و عمده‌ی شعرها در وزن‌های کوتاه با یک یا دو رکن عروضی آمده است. در نمونه‌هایی نادر شاعر از سه رکن عروضی نیز بهره برده است. از نظرِ تعداد هجا، شعرها به استثنای چیستانی با موضوع کتاب در *گل‌های گویا* که دوازده هجا دارد، چهار تا یازده هجایی‌اند و بسامد شعرها با وزن کوتاه بسیار بیشتر است.

وحیدیان‌کامیار با نگاهی کلی و به‌دور از تفاوت لهجه‌ها و اوزان رایج، شعر عامیانه را بیشتر از زحاف‌های بحر هزج و در کنار آن رجز و رمل دانسته است (رک. وحیدیان‌کامیار، ۱۳۵۷: ۱۴۳). به نظر می‌رسد این نوع اوزان به‌دلیل داشتن ارکان مساوی، فرازوفرودهای همسان و تکراری و امکان کوتاه‌شدن وزن برای کودکان مخاطب اشعار متناسب هستند. استفاده‌ی فراوان یمینی‌شریف از وزن بحرهای رجز، هزج و رمل که از بحرهای اصلی شعر عامیانه‌اند، می‌تواند مؤید این نکته باشد که یمینی‌شریف در انتخاب وزن به پیروی از شعر عامیانه و به‌درستی به بحرهای یادشده توجه داشته است. این نظر نیز همان‌گونه که گفته شد از معیارهای انتخاب وزن شعر کودک در نگاه کیانوش است. در بسیاری از شعرها به پیروی از شعر عامیانه، سادگی، کوتاهی، تعدد اختیارها، نوع خوانش متفاوت با شعر رسمی به‌ویژه تبدیل مفاعلن به مفتعلن دیده می‌شود (رک. مرادی، ۱۳۹۴: ۱۰۰).

بااین‌حال میرزاده معتقد است حکم کیانوش درباره‌ی اوزان عروضی شعر کودک حکمی بی‌پشتوانه‌ی استدلالی است: «در صفحه ۷۵ شاعر پنج بحر عروضی را همراه زحافات آن‌ها برای شعر کودک مناسب‌تر دانسته است: بحر رجز، بحر رمل، بحر هزج، بحر منسرح و بحر متقارب. می‌بینیم که در اینجا نیز برای شعر کودک حکمی صادر شده است، بی‌آنکه این حکم هیچ پشتوانه‌ی استدلالی داشته باشد» (میرزاده، ۱۴۰۰: ۶۲). او معتقد است که بعضی از بحرهای دیگر و زحافات آن‌ها مثل بحر مضارع در شعر کودک و حتی شعر خود کیانوش کاربردی گسترده دارند. علاوه‌بر بحر مضارع، میرزاده بحر متدارک با پایه‌ی فاعلن و وزن خفیف مخبون مقصور (فاعلاتن مفاعلن فعلان) را مناسب شعر کودک می‌داند و نگاه کیانوش را به وزن شعر کودک نقد می‌کند. «شاید به نظر نویسنده رسیده است که بحور متفق‌الارکان برای شعر کودک متناسب‌ترند، زیرا این بحور ریتم موسیقایی منظم‌تری دارند. در این صورت بهتر بود به‌جای بحر منسرح بحر متدارک را نام می‌برد. می‌بینیم که نویسنده برای شعر کودک حکمی صادر کرده، اما خود را از استدلال بی‌نیاز دیده است» (همان:

۶۳). باتوجه‌به این نظر، دو بحر متدارک و خفیف در مجموعه‌های عباس یمینی‌شریف دیده می‌شود که می‌تواند بیانگر نگاه درست او به وزن و شعر کودک باشد.

سرعت متمایز در خوانش و در نتیجه، تعدد نسبی هجاهای کوتاه در مقایسه با شعر رسمی که حالت رقصان بیشتری به شعر کودک می‌دهد، امکان حذف حروف حلقی، امکان بلندخوانی هجای کوتاه آغاز یا میان واژه، محاسبه‌ی اغلب هجاهای کشیده به‌جای هجاهای بلند و در نمونه‌هایی هجای شعر رسمی در جایگاه هجای کوتاه در برخی از وزن‌های تلفیقی و امکان تبدیل رکن «فاعلاتن» به «فعلاتن» و رکن «مفتعلن» به ارکانی چون «مفاعلن، مفعولن و مستفعلن» در آغاز بعضی از مصرع‌ها در شعرهای یمینی‌شریف دیده می‌شود که از ویژگی‌های شعر عامیانه است (رک. مرادی: ۱۳۹۴) .

۴. ۱. ۲. قافیه و ردیف

داشتن قافیه، تقویت موسیقی کناری با کمک ردیف و استفاده از قافیه‌های قوی از موضوع‌هایی است که در کتاب *شعر کودک در ایران* به عنوان نکته‌ای کلیدی در سرودن شعر کودک آمده است (رک. کیانوش، ۱۳۵۵: ۶۲-۷۳). بررسی شعرهای یمینی‌شریف نشان می‌دهد که او در تمام شعرهایش از قافیه استفاده کرده است و تنها در نمونه‌های معدود قافیه‌ها مخالف با ساختار صحیح قافیه در شعر فارسی است. از ویژگی‌های سبکی یمینی‌شریف استفاده از اصوات در جایگاه قافیه است. این نوع تکرار موسیقی مناسب مخاطب کودک است و او را با بازی‌های کلامی موجود در شعر به لذت می‌رساند: «باران آمد شر شر شر/ آب راه افتاد گر گر گر/ تگرگ آمد دام دام دام/ سرم سرم پام پام پام/ برف آمد ریز ریز ریز/ یخ زد و شد لیز لیز لیز» (یمینی‌شریف، ۱۳۲۵: ۳۰۹). شعر استاد آهنگر از مجموعه‌ی *آوای نوگلان* نیز همین‌گونه است: یک کوره آتش داری/ آهن توش می‌گذاری/ شاگردت می‌دمد هی/ با آن دمش پیاپی/ پوف دم پوف دم پوف دم دم/ پیف پم پیف پم پیف پم پم/ (یمنی‌شریف، ۱۳۷۱: ۶۳). شعبانی معتقد است این نوع واژه‌گزینی، جذابیت شعر را برای خردسالان بسیار بالا می‌برد و نشان‌دهنده‌ی آگاهی شاعر کودک در شناخت مخاطب است:

> «کودکان خردسال بیشتر از کودکان دبستانی به بازی‌های کلامی علاقه نشان می‌دهند. بنابراین شاعر آگاه کودک، خوب می‌داند که برای آنان باید از ریتم تند و رقص‌انگیز که خود دربردارنده‌ی بسامد بالا در کاربرد هجاهای کوتاه است، استفاده کند. یعنی پیوندهای آوایی کلام را بیشتر و پررنگ‌تر از پیوند معنایی به کار گیرد» (شعبانی، ۱۳۹۳: ۵۳)

بازی‌های کلامی در قالب شمارش اعداد و همراه‌کردن آن‌ها با قافیه از دیگر تمهیداتی است که یمینی‌شریف برای افزایش موسیقی کلام خود و جذب مخاطب در نظر داشته است: «چهار چهار چهار چهار/ شدم ز تاخت بی‌قرار» (یمینی شریف، ۱۳۲۵: ۶۳).

تکرار اعداد، صدای حرکت تند اسب و ضربه‌ی گام‌هایش را به‌خوبی تداعی می‌کند و این نوع استفاده از موسیقی می‌تواند برانگیزاننده‌ی حس لذت در مخاطب باشد؛ به‌ویژه که اگر کودک در هنگام بازی خیالی با اسب چوبینی که کیانوش در آغاز کتابش به آن اشاره کرده است، آن را زمزمه کند. شعرهای دردِ دل حیوانات همگی نمونه‌هایی از این نوع استفاده از واژه‌های دنیای کودکان برای افزایش موسیقی است.

یمینی‌شریف در رعایت قافیه در شعر بسیار جدی است تاجایی‌که عمده‌ی چهارپاره‌های او به سبک شاعران دوره‌ی مشروطه در سه مصرع حتّی گاهی چهار مصرع، مقفی است (رک. همایی، ۱۳۶۷: ۱۴۸-۱۴۹). این شیوه در ترجیع‌بندها و سه‌پاره‌های یمینی‌شریف نیز دیده می‌شود که شاعران، امروزه کمتر به آن توجه می‌کنند:

«ما گل‌های خندانیم/ فرزندان ایرانیم/ ایران پاک خود را/ مانند جان می‌دانیم/ میهن ما ایران است/ کشور آزادان است/ در فکر هر ایرانی/ آزادی مثل جان است/ چه کشور زیبایی/ چه جای دلربایی/ از ایران ما بهتر/ هرگز نباشد جایی/ ما باید دانا باشیم/ هشیار و بینا باشیم/ از بهر حفظ ایران/ باید توانا باشیم/ آباد باشی ای ایران/ آزاد باشی ای ایران/ از ما فرزندان خود/ دل‌شاد باشی ای ایران» (همان: ۱۴)

شعرهای خروس جنگی، من دخترم، من پسرم، دنگ‌دنگ ساعت، صبح شد، هفت‌سین، کودکان کتاب‌خوان، ما کار می‌کنیم، درخت‌کاری، چشمک بزن ستاره و من و ماه از نظر قافیه‌پردازی این‌گونه‌اند.

از دیگر تمهیدات یمینی‌شریف برای تقویت موسیقی استفاده از ردیف است. او در ۲۲ شعر از کتاب *آواز فرشتگان*، چهار شعر از مجموعه‌ی *آوای نوگلان* و چهارده شعر از مجموعه‌ی *گل‌های گویا* در خلال شعر، در یک یا چند بیت از ردیف استفاده کرده است. یمینی‌شریف از ردیف فعلی بیش از دیگر نمونه‌ها استفاده کرده است. این ردیف‌ها که از نوع ردیف‌های دستوری هستند، علاوه‌بر ایجاد موسیقی، در پرکردن وزن به‌صورت سالم و منطقی، تکمیل ساختار جمله و صور خیالی مانند همانندسازی، قوام بخشیدن به تصویر شعر و رفع ابهام از شعر نقش مهمی دارند (محسنی، ۱۳۷۹: ۱۴-۱۶). فعل «است» در بیت زیر در جایگاه ردیف، به بیت کمک کرده است تا جمله‌ای کامل و روایتی مفهوم به مخاطب ارائه شود: «چه خوب و مهربان است/ چقدر خوش زبان است» (یمینی‌شریف، ۱۳۲۵: ۳۳).

علاوه‌بر این به‌کارگیری این نوع ردیف، به‌دلیل تمام‌کردن جمله و ایجاد درنگ در ذهن کودک و پایان‌دادن به انتظار شنیداری او، به فهم بیشتر کودک از شعر و لذت‌بردن وی از آن کمک کند. در شعر نی‌نی کوچولو یمینی‌شریف با تکرار ردیف «تاتی‌تاتی کن» علاوه‌بر ایجاد موسیقی، با نوازش کودک او را به راه‌رفتن تشویق می‌کند و از این طریق بر جذابیت این ترانه افزوده و آن را مناسب خردسالان کرده است: «نی‌نی کوچولو تاتی‌تاتی کن/ چشم خوابالو تاتی‌تاتی کن/ لپ‌آلبالو تاتی‌تاتی کن/ پا چاقولو تاتی‌تاتی کن» (همان: ۶۵).

۴. ۱. ۳. تکرار بیت و مصرع

یکی از ابزارهای ایجاد موسیقی در متن استفاده از بیت‌های تکرارشونده است. شاعران چه در قالب ساختار ترجیع‌بند کلاسیک و چه به‌صورت پراکنده و برای تأکید بر موضوع یا افزایش موسیقی، گاه از ترجیع یا ابیات تکرارشونده استفاده می‌کنند. تکرار، پدیده‌ای لذت‌بخش و شادی‌آور برای کودکان است و توجه به این ظرفیت ادبی در شعر کودک می‌تواند به غنای آثار کمک کند. کیانوش در مبحث تکریر در کتاب خود آورده است: «تکرار یک لفظ آهنگ آشکار دیگری است که به آهنگ اصلی شعر افزوده می‌شود. کودکان با تکرار یک کلمه یا عبارت، خود این گونه موسیقی را به وجود می‌آورند و از آن لذت می‌برند» (کیانوش، ۱۳۵۵: ۹۲). اما اشاره‌ی کیانوش به تکرار در حد عبارت و کلمه است و از قابلیت تکرار بیت برای ایجاد موسیقی و جذب مخاطب غافل مانده است. یمینی‌شریف در بعضی از شعرهایش به این دقیقه توجه داشته و با استفاده از تکرار بیت یا مصرع به غنای موسیقی شعرش کمک کرده است:

«می‌رویم سیزده‌به‌در سیزده‌به‌در/ دسته‌به‌دسته دسته‌به‌دسته/ می‌بریم باروبنه، باروبنه/ بسته‌به‌بسته بسته‌به‌بسته/ خیلی داره مزه گره‌زدن به سبزه/ خیلی داره مزه گره‌زدن به سبزه/ خرم و خوش می‌دویم خوش می‌دویم/ روی چمن‌ها روی چمن‌ها/ پشت هم مثل دُوِ مثل دُوِ/ آهوی صحرا آهوی صحرا/ خیلی داره مزه گره‌زدن به سبزه/ خیلی داره مزه گره‌زدن به سبزه» (همان، ۱۳۵۰).

شعر عید نوروز او از کتاب *آوای نوگلان* نیز از همین ساختار موسیقایی پیروی می‌کند:

«شد عید نوروز/ عید دل‌افروز/ در باغ‌ها باز/ شد غنچه‌ها باز/ سبز است و خندان/ باغ و بیابان/ گنجشک زیبا/ گوید به گل‌ها/ جیک‌جیک جیک‌جیک/ تبریک تبریک/ ما بچه‌ها هم/ شادیم و خرم/ در خانه با ما/ مامان و بابا/ شادند و خوش‌حال/ چون نو شده سال/ ساعت خوش و شاد/ هی می‌زند داد/ تیک‌تیک تیک‌تیک/ تبریک تبریک» (همان، ۱۳۷۱: ۵۱).

از دیگر نمونه‌های استفاده از بیت و مصرع‌برگردان می‌توان به شعر چشمک بزن ستاره، گفتگوی گل‌ها و چهارشنبه‌سوری اشاره کرد. یمینی‌شریف در شعر «بهار شد» پس از هر مصرع یک مصراع تکرارشونده آورده است که می‌تواند نمونه‌ای از نوآوری در شعر کودک تا آن زمان باشد:

«نرگس و سنبل آمده/ بهار شد بهار شد/ در همه‌جا گل آمده/ بهار شد بهار شد/ بنفشه‌ها شکوفه‌ها/ بیا ببین بیا ببین/ گرفته بوی خوش هوا/ بیا ببین بیا ببین/ عید و بهار همدمند/ خوشا به ما و عید ما/ سال به سال با هم‌اند/ خوشا به ما و عید ما/ آمده عید آمده عید/ عید همه مبارکه/ سال جدید سال جدید/ مبارکه مبارکه» (همان: ۱۳۵۰: ۲۳)

ازآن‌جایی‌که مبحث تکرار در قالب آرایه‌های لفظی نقش مهمی در ایجاد موسیقی درونی شعر دارد، علاوه‌بر این مبحث، در مبحث خیال و در سطح واژه نیز به آن اشاره شده است.

۴. ۲. خیال

کیانوش درباره‌ی صنایع بدیعی استفاده‌شده در شعر کودک معتقد است که در کنار جاندارپنداری و تشبیه حسی، استفاده از آرایه‌های جناس، تکرار، ترصیع و تضاد بر زیبایی شعر می‌افزاید. جدول زیر به بررسی فراوانی هر کدام از این صنایع بدیعی در شعرهای یمینی‌شریف پرداخته است که تحلیل داده‌های جدول در ادامه خواهد آمد.

جدول شماره‌ی ۲. فراوانی صنایع بدیعی مدّنظر کیانوش در شعر یمینی‌شریف

آرایه / نام کتاب	تکرار	جناس	ترصیع	تضاد	جاندارپنداری	تشبیه حسی
آواز فرشتگان	۳۱	۲۴	۱۲	۲۷	۱۷	۲۲
گل‌های گویا	۱۵	۲۰	۹	۱۸	۲۲	۲۲
آوای نوگلان	۶	۱۲	۸	۸	۱۲	۷

۴. ۲. ۱. تکرار

تکرارکردن رفتارها، شنیدن چندباره‌ی داستان‌ها، دیدن تصاویر تکراری و نیز تکرار کلمات یکی از علاقه‌مندی‌های کودکان خردسال است. کودکان با کمک تکرار کلمات، در مسیر زبان‌آموزی پیش می‌روند و با کمک زبان، مهارت‌های شناختی خود را در زمینه‌های تفکر حل مسأله، استدلال و دست‌یابی به اطلاعات عمومی افزایش می‌دهند (رک. نجاتی، ۱۳۸۶: ۱۶۰-۱۶۶). تکرار صوت‌ها، واژه‌ها و عبارات در شعر می‌تواند بسترساز شکل‌گیری بیشتر این مهارت‌ها در کودک باشد. براساس داده‌های جدول شماره‌ی (۲)، پرکاربردترین آرایه در کتاب آواز فرشتگان تکرار است. اگرچه فراوانی این صنعت بدیعی را در دیگر مجموعه‌ها نیز می‌توان دید. استفاده‌ی آگاهانه‌ی یمینی‌شریف از این تکرارها در اشعارش، نشان‌دهنده‌ی

شناخت او از کودک و دنیای اوست. نمونه‌های موفق تکرار در شعر یمینی‌شریف را در شعر زنگ ساعت می‌توان دید: «دنگ دنگ دنگ می‌زنم/ به سینه‌ام سنگ می‌زنم/ زنگ زنگ زنگ می‌زنم/ زنگ خوش‌آهنگ می‌زنم» (یمینی‌شریف، ۱۳۷۱: ۴۸).

گاهی تکرار در شعر به قابلیت بازی کلامی اثر می‌افزاید و آن را برای خوانش چندباره‌ی کودک دل‌پذیرتر می‌کند. نمونه این تکرار در شعرهای درد دل حیوانات آمده است: «هفت و هشت هفت و هشت/ رفتم رشت رفتم رشت/ چهار چهار چهار چهار/ شدم ز تاخت بی‌قرار/ دویست و بیست دویست و بیست/ چون من کسی پر کار نیست» (همان: ۶۲-۶۳)

شعبانی در *جستاری در شعر کودک و نوجوان* با اشاره به شعرهایی که از صوت و تکرار در سرودن آن‌ها استفاده شده است، آورده است:

> در شعرهای دیگری از یمینی‌شریف مثل تیک‌تاک ساعت، باران و تگرگ، شب عید و مورم و دانه می‌برم، همه‌گونه از بازی‌های کلامی فراخور نیاز خردسالان به چشم می‌خورد. خوش‌بختانه در آن شعرها شاعر کمتر قصد آموزش مستقیم را به کودکان دارد و بیشتر از بازی‌های کلامی کمک می‌گیرد؛ چیزی که نیاز واقعی کودکان است (شعبانی، ۱۳۹۳: ۴۳).

۴. ۲. ۲. تشبیه حسی و جاندارپنداری

به تشبیه به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین ابزار خیال‌پردازی در شعر کودک توجه شده است. کاربرد تشبیه در شعر کودک و خردسال محدودیت‌هایی دارد. عده‌ای بر این باورند که تشبیه حسی تنها نوع مجاز استفاده از همانندپنداری در شعر کودک و خردسال است: «تشبیه در شعر خردسالان و کودکان، محدود به تشبیهات تمام حسی با وجه شبه روشن است. حذف وجه شبه و ادات تشبیه در شعر این گروه سنی، تصویر را مختل و فهم کلام را مشکل می‌کند. هرچه سن مخاطب پایین‌تر باشد، کاربرد تشبیهات کامل (مفصل مرسل) ضرورت بیشتری پیدا می‌کند» (دهریزی، ۱۳۹۵: ۱۰۴).

اگرچه این نگاه مطلق‌گرا را می‌توان نقد کرد، اما تشبیه حسی از دیگر انواع تشبیه، فراوانی بیشتری در شعر کودک دارد. «این تشبیه یکی از رایج‌ترین انواع تشبیه در شعر کودک و نوجوان است. به عبارتی دیگر، این نوع همانندپنداری به‌دلیل بدویت و سادگی خود بار عظیمی از وظیفه‌ی تصویرسازی در شعر کودک به‌ویژه شعر کودکان قبل از دبستان و سال‌های اول دبستان را به دوش دارد» (سلاجقه، ۱۳۸۵: ۵۷). براساس داده‌های جدول شماره‌ی (۲)، تشبیه در دیگر مجموعه‌شعرهای یمینی‌شریف نیز فراوان است. شعر کودکان شیرین‌زبان برپایه‌ی همانندپنداری از نوع تشبیه حسی سروده شده است: «ما کودکانیم/ شیرین‌زبانیم/ مانند بلبل/ آواز می‌خوانیم/ در کودکستان/ شادیم و خندان/ چون گل که دارد/ جا در گلستان» (یمینی‌شریف، ۱۳۲۵: ۳۸).

از دیگر نمونه‌های تشبیه حسی در شعر یمینی‌شریف می‌توان به تشبیه ریش پدربزرگ به برف، ستاره به الماس تاج پادشاه، لب به آلبالو، کوه دماوند به گلابی، زنبورعسل به گل‌شناس،کودک قوی به شیر و لبخند به شکفتن گل اشاره کرد. جاندارپنداری و انسان‌وارگی در کنار تشبیه حسی از پرکاربردترین صنایع ادبی شعر یمینی‌شریف است: «دو عقربه روی منه/ گاهی دو ابروی منه/ من از برنج و آهنم/ شیشه شده پیراهنم» (یمینی‌شریف، ۱۳۷۱: ۴). این نوع شخصیت‌بخشی به اشیا و حیوانات، همسو با هوش فیزیونومی و نگاه خودمیان‌بین و جاندارپندار کودکان، به‌صورت تجربی و به‌درستی به ادبیات و شعر کودک وارد شده است (رک. کریمی، ۱۳۷۶).

۱۸۰ ـــــــ

این اشعار است، شایسته نیست. استفاده از واژه‌ی برساخته‌ی «آنه» به‌جای «آن» به‌ضرورت قافیه، استفاده از پیشوند فعلی باستانی همی و نیز آوردن فعل مفرد برای کلمه‌ی جمع بچه‌ها از دیگر عیوب این شعر کوتاه است. این قبیل اشتباه‌ها را در برخی از شعرهای عباس یمینی‌شریف نیز می‌توان دید که زمان شاعر و ابتدایی‌بودن شعر کودک را بی‌تاثیر در آن نمی‌توان دانست. بااین‌حال در ادامه به‌صورت موردی به بعضی از اشکال‌های زبانی شعرهای یمینی‌شریف اشاره خواهد شد.

۴. ۳. ۱. مفهوم‌نبودن زبان

گاهی به‌دلیل حذف اجزای جمله و گاه به علت استفاده از واژگان و ساختارهای صرفی و دستوری در جای نامناسب ابهام و کژتابی در شعر ایجاد می‌شود. این اشکال‌ها شعر را گنگ کرده و از جذابیت آن می‌کاهد. ابهام در مصرع دوم بیت زیر به‌دلیل نبود سلامت زبان شعر محسوس است: «دخترک لب‌گلی/ بیا بکن بلبلی/ بس که نمک می‌ریزی/ پیش همه عزیزی» (یمینی‌شریف، ۱۳۲۵: ۵۶). مراد شاعر از «بلبلی‌کردن» احتمالاً شیرین‌زبانی‌کردن و مانند بلبل سخن‌گفتن است؛ اما این نوع استفاده از این واژه، از وضوح کلام کاسته است.

در مصرع اول این بیت نیز پیچیدگی معنوی ملموس است: «چون موزیک جو می‌زند/ عر می‌زند دو می‌زند» (همان: ۳۹) احتمالاً مراد شاعر این است که وقتی الاغ قصد خوردن جو می‌کند، همراه با عرزدن، شتاب نیز دارد. شاید شاعر از واژه‌ی موزیک در هم‌معنایی با «آهنگ» به‌منظور «قصدکردن» استفاده کرده باشد.

۴. ۳. ۲. حشو و پوشال شعری

از دیگر مسائلی که کیانوش به آن اشاره کرده است و در بعضی از شعرهای یمینی‌شریف دیده می‌شود، پوشال شعری یا همان حشو است. اگرچه حشو ملیح در شعر شاعران نامدار نیز دیده می‌شود، حشو قبیح در شعر هیچ شاعری به‌ویژه شاعر شعر کودک به‌دلیل ویژگی‌های شناختی مخاطب پسندیده نیست. در شعر «افتادم زمین» از یمینی‌شریف، واژه‌ی «پایین» حشو است و علاوه‌بر اضافه‌بودن، فهم معنا را دچار اختلال کرده است: «از بالا پایین/ افتادم زمین/ شد صورتم/ خونین و مالین» (همان: ۳۶) یا ضمیر اشاره‌ی «آن» در بیت زیر اضافه است بااین‌حال شاعر اجزای جمله را به‌درستی و سرجای خود استفاده کرده است و زبانش امروزی و نزدیک زبان گفتار است: «آن اول تابستان/ برای من مادرجان/ کفشی خرید از بازار/ گفت آن را خوب نگه دار» (همان: ۵۶).

۴. ۳. ۳. استفاده از واژگان نامأنوس با دنیای کودکان

در تعداد اندکی از شعرهای یمینی‌شریف عبارات عامیانه‌ی تهرانی دیده می‌شود که حتی اگر برای کودکان آن اقلیم آشنا باشد، برای کودکان و بزرگ‌سالان دیگر مناطق ناآشناست. نمونه‌هایی از استفاده از واژگان ناآشنا در شعرهای زیر آمده است: «از من مشو دور/ مرا مکن بور» (همان: ۵۳). «بورشدن» در معنای خجالت‌کشیدن و خیط‌شدن در گویش تهرانی است (رک به فرهنگ معین ذیل همین واژه) که علاوه‌بر این شعر در شعر جوجه‌ی من نیز استفاده شده است.

«لباسم بی‌لک و پیس/ ندارد ذره‌ای کیس» (همان: ۳۵). در این شعر نیز واژه‌ی «کیس» در معنای چین‌چروک لباس، واژه‌ای بزرگ‌سالانه است. این نوع استفاده از عبارات و واژگان ناآشنا برای کودکان در مجموع شعرهای یمینی‌شریف بسیار کم است و در شعر دیگر شاعران نیز می‌توان نمونه‌هایی از آن‌ها را یافت.

۱۸۲ ـــــــ

همه‌ی پدیده‌هایش، احساسات و عواطف، اسباب و اشیا، مضامین تمثیلی، مضامین رفتاری بر پایه‌ی تربیت و اخلاق، مضامین آموزشی به‌ویژه با رویکرد بازی و متناسب با ویژگی‌های کودکان قبل از دبستان، مضامین چندجنبه‌ای چون چیستان، قصه و نمایشنامه، لالایی و موضوعات مهمل. در این دسته‌بندی مضمونی در کتاب *شعر کودک در ایران*، هم‌پوشانی‌های زیادی اتفاق می‌افتد، به‌عنوان مثال مضامین وصفی می‌تواند در دسته‌ی تمثیل یا آموزش نیز بیاید یا لالایی می‌تواند دربردارنده‌ی مسائل رفتاری باشد. در ادامه، مضامین شعر یمینی‌شریف براساس میزان فراوانی آن‌ها آمده است که می‌تواند در دسته‌بندی کیانوش نیز بگنجد. مضامین شعرهای یمینی‌شریف را می‌توان به هفت گروه طبیعت، روستا و زندگی روستایی، خانواده، درس و مهارت‌آموزی، آداب و سنن ملی و میهن‌پرستی و مضامین تفننی چون چیستان تقسیم کرد.

۴. ۴. ۱. طبیعت

تعداد زیادی از شعرهای یمینی‌شریف درباره‌ی طبیعت و اجزای آن است. او در این شعرها به توصیف گل‌وگیاه، رفت‌وآمد فصل‌ها و نمود آن‌ها در طبیعت، جانوران به‌ویژه حیوانات اهلی، زمین و آسمان و مناظر طبیعی اشاره کرده است. تمامی این مضامین برای کودک درک‌شدنی و ملموس هستند و به‌خوبی می‌تواند آن‌ها را بفهمد و حتی ببیند. این شعرها غالباً ساده و همراه با انواع اسم صوت و موسیقی طبیعت است که بنا بر باور کیانوش درباره‌ی کودک و طبیعت و ارتباط آن‌ها و تقلید کودک از طبیعت بسیار سازگار است. مرابطه‌ی کودک با گل‌ها و جانوران اهلی مثل جوجه، مرغ، گربه، مرغابی و غاز، توجه به ماه و ستاره و هم‌کلامی با آن‌ها زمینه‌ساز پیوند او با جهان اطراف می‌شود و این دقت و توجه به طبیعت و مضامین آن، به‌دلیل دردسترس‌بودن، جذاب‌بودن و تنوع بالا، به رشد شناختی کودک و افزایش مهارت‌های دیداری، شنیداری و تقویت حافظه او کمک می‌کند. این موضوع‌ها را در گروه مضامین وصفی کیانوش می‌توان قرار داد. شعر ساده و روان زیر توصیف و زبان یکی از ملموس‌ترین و پرتکرارترین اجزا طبیعت و در دسترس کودک است:

«مورم و دانه می‌برم/ دانه به لانه می‌برم/ به هر طرف رو می‌کنم/ روی زمین بو می‌کنم/ این‌ور و آن‌ور می‌روم/ این‌سر و آن سر می‌روم/ کوشش و دست‌وپا کنم/ تا خوردنی پیدا کنم/ کارم پر از دردسر است/ بار از خودم سنگین‌تر است/ هرجا که با یاران رویم/ خط سیاهی می‌شویم/ با کوشش و با کار خود/ پُر می‌کنیم انبار خود/ تا چون زمستان می‌رسد/ با برف‌وبوران می‌رسد/ مشکل نباشد زندگی/ در سختی بارندگی» (یمینی‌شریف، ۱۳۲۵: ۴۷).

۴. ۴. ۲. روستا

بخش زیادی از شعرهای یمینی‌شریف با موضوع روستا و توصیف کار و زندگی در آنجاست. توجه به آبیاری شبانه، کشت‌وکار، برداشت محصولات زراعی و دامی، حضور حیوانات در محیط خانه و توجه به تغذیه‌ی آن‌ها، دامپروی و چوپانی از مفاهیم این شعرهاست. این شعرها از دل دنیای بسیاری از کودکان جامعه‌ی ایرانی آن زمان برخاسته و دربردارنده‌ی مطالب و واژه‌های عام، نامِ ابزارها، محصولات زراعی و باغی و مفاهیم زندگی کودکان روستایی است. به نظر می‌رسد سادگی زبان این اشعار و نوع بیان واضح و روایی آن‌ها به‌قدری است که حتی کودکان شهری نیز به‌خوبی با آن ارتباط می‌گیرند و می‌توانند گوشه‌هایی از آن نوع زیست را تجسم کنند. این مضامین نیز در تقسیم‌بندی مضمون محور کیانوش، در دسته‌های آموزشی و وصفی قرار می‌گیرند.

۴. ۴. ۳. مهارت‌آموزی

گروهی از شعرهای یمینی‌شریف جنبه‌ی آموزشی دارد. این شعرها گاهی به‌صورت بسیار پندآموز با نگاهی از بالا به پایین و با فعل‌های امری کودک را به انجام کاری تشویق یا در مواقعی موظف کند: «با رخت رو خواب نکن/ شب به پا جوراب

نکن/ شلوار و کت را بکن/ به جای‌رختی بزن/ آزاد کن بدن را/ آسوده ساز تن را/ تا خوب و خوش بخوابی/ صبح مثل ماه بتابی» (یمینی‌شریف، ۱۳۲۵: ۳۲). اگرچه کیانوش با این نگاه آموزشی مخالف است؛ در برخی اشعار خود این نگاه موعظه‌گرانه را در قالب تمثیل و داستان بیان می‌کند و از این طریق از شدت آموزش مستقیم آن می‌کاهد و همین امر سبب می‌شود تا از نظم، فاصله گرفته و شاعرانگی‌اش افزایش یابد. در این شعرها علاوه‌بر آموزش با رویکرد مدّنظر کیانوش، دسته‌بندی محتوایی قصه و تمثیل را نیز می‌توان مشاهده کرد. این نمونه شعرها علاوه‌بر مجموعه‌ی *آواز فرشتگان* به‌طور ویژه در کتاب *نیم‌قرن در باغ شعر کودک* یمینی‌شریف که گزیده‌اشعار و نظریات اوست، دیده می‌شود. مانند شعر زیر که ضرورت فعالیت را از زبان پرنده‌ای به جوجه‌اش بیان می‌کند: «صبح روزی بامداد/ دان من مادر بداد/ گفت بعد از آب و دان/ زندگی شوخی مدان/ تا به کی هستی اسیر؟/ کی شوی از لانه سیر؟/ خیز ای جان عزیز/ کن تو هم یک جست و خیز/ پر بزن در آسمان/ کوششی کن در جهان...» (همان: ۲۵-۲۶).

یمینی‌شریف در شعرهایی که به آموزش مهارت‌های اجتماعی اشاره دارد نیز کوشیده است هرچند با نگاه پندآموز، به کودک یادآوری کند که برای داشتن زندگی موفق باید مسائلی چون بهداشت فردی، درس و بحث، حفظ سلامتی، کارورزی، همدلی و همکاری و داشتن رفتارهای مناسبی چون خوش‌رویی، مهرورزی و گفتار نیکو را بیاموزد و در زندگی به کار گیرد.

تعدادی از شعرهای مهارت‌آموز این شاعر به درس و مدرسه و مفاهیم دبستان اختصاص دارد. شعر الفبا که یکی از شعرهای موفق آموزش الفبا با واژگان به کودک است و به‌دلیل بهره‌بردن از موسیقی، یادگیری الفبا را برای نوآموزان آسان می‌کند: «آ اول آفتابه/ صبح شد چه وقت خوابه/ ب اول بادامه/ هم بوداده هم خامه و...» (همان: ۱۰). پرداختن به این موضوع در شعر کودک همواره توجه شاعران را به خود جلب کرده است، به‌گونه‌ای که مجموعه شعرهای متعددی با موضوع الفبا سروده شده است. مجموعه‌ی *من بلدم بخوانم* از مصطفی رحماندوست و مریم هاشم‌پور این‌گونه است.
کتاب، دبستان، مشق‌نوشتن، آموزگار، درس‌خواندن و پرهیز از تنبلی مهم‌ترین درون‌مایه‌های این دسته از شعرهاست. این شعرها را نیز می‌توان براساس نگاه کیانوش در دسته‌ی شعرهای آموزشی و رفتاری قرار داد.

۴. ۴. ۴. خانه و خانواده

پرداختن به جایگاه مادر، پدر، فرزند، پدربزرگ و مادربزرگ و نیز ترانه‌های نازونوازش از مضامین دنیای کودکان است که یمینی‌شریف در چند شعر خود به‌خوبی به آن‌ها توجه کرده است. او در کنار این مفاهیم، به روز مادر، ضرورت همکاری با پدر و مادر و کمک در کارهای خانه، نام ابزارها و وسایل موجود در خانه و احترام‌گذاشتن به بزرگ‌ترها پرداخته است. این موضوعات علاوه‌بر شعر یمینی‌شریف بخش زیادی از شعرهای کیانوش را نیز شامل می‌شود و هم آموزشی و هم رفتارمحورند و موضوعی همسو با نگاه کیانوش و دنیای کودکان دارند.

۴. ۴. ۵. میهن‌پرستی و آداب و سنن ملی

از آداب و سنن ایرانی، نوروز جایگاهی ویژه در شعر یمینی‌شریف دارد. استفاده از موسیقی شاد و توصیف آیین‌های وابسته به نوروز چون انداختن سفره‌ی هفت‌سین، چهارشنبه‌سوری، سیزده‌به‌در، سمنوپزان علاوه‌بر تداعی خاطرات شیرین و لذت‌بخش در ذهن کودک به هویت‌بخشی کودک نیز کمک بسیاری می‌کند و به نظر می‌رسد یمینی‌شریف در استفاده از این مضمون‌ها مسیر درستی را طی کرده است. شعرهای ملی و میهنی او نیز همین ویژگی را دارد، تاجایی‌که پس از دهه‌ها

همچنان در کتاب‌های دبستان حضور دارند و بر زبان کودکان جاری‌اند. اگرچه این شعرها را می‌توان در دسته‌های مختلف مضمونی کیانوش گنجاند، خود به‌تنهایی به‌قدری مهم هستند که می‌توانند یکی از مضامین اصلی شعر کودک باشند و کیانوش به آن‌ها توجه نداشته است. نمونه‌هایی از این شعرها در بخش‌های پیشین آمده است.

۴. ۴. ۶. موضوع‌های تفننی

یکی از مضمون‌هایی که در کتاب‌های مختلف ادبیات کودک به ضرورت حضور آن در شعر کودک اشاره شده است، چیستان است. «چیستان‌ها پیوند بیشتری با بازی‌های کلامی و زبانی دارند. از این‌رو برای خردسالان هیجان‌انگیز و گیرا خواهند بود؛ به‌شرطی‌که موضوع‌ها و مضمون‌های برگرفته از دنیای کودک و قابل دریافت او باشد» (شعبانی، ۱۳۹۳: ۶۲). کیانوش درباره‌ی چیستان می‌نویسد:

«در شعر عامیانه نیز چیستان فراوان است و این بازی شعری یا نظمی، به اعتبار ارزش‌هایش می‌تواند بخشی از شعر کودک را تشکیل دهد. همان‌طور که کودک با حل‌کردن یک جدول کلمات متقاطع یا یک معما سرگرم می‌شود و چون به جواب رسید، لذت می‌برد، شعرهای چیستانی با شعریت خود می‌تواند این لذت را به نسبت جنبه‌های خود چند برابر کند» (کیانوش، ۱۳۵۲: ۱۱۶).

با وجود این، او در کتابش به چیستان‌های یمینی‌شریف اشاره نمی‌کند، حال آنکه یمینی‌شریف در کتاب *گل‌های گویا*، چهارده چیستان کوتاه و بلند و در کتاب *آواز فرشتگان* یک چیستان بلند آورده است که در ادامه نمونه‌ای از آن آمده است: «سبزقبا و دل‌گلی/ شکر لب است و مخملی/ نشاند بر دل همه‌جا/ سیاه و زرد تکمه‌ها» (یمینی‌شریف،۱۳۵۰: ۵۶).

با وجود تمام مضامین مرتبط با کودکان، یمینی‌شریف در تعداد محدودی از شعرهایش که جنبه‌ی آموزش مهارت اجتماعی و بهداشتی و ترویج حق شهروندی دارد، از دنیای کودکان دور شده است؛ به‌طوری‌که خواننده‌ی نهفته در متن این اشعار، شخص بزرگ‌سال است. گفتنی است کیانوش نیز در نقد یمینی‌شریف با اشاره به چند نمونه از این شعرها، این عیوب را بیان کرده و از محاسن کارهایش سخنی به میان نیاورده است. این شعرها عبارت‌اند از: شستن لباس، تخمه‌شکستن، این هنر نشد، سماور به جوش آمد و سنگ نپران که متعلق به مجموعه *آواز فرشتگان* است. به نظر می‌رسد شاعر در این مجموعه هنوز نتوانسته است به‌طور کامل مخاطب را بشناسد و گاه با هدف آموزش غیرمستقیم رفتارهای ناپسند اجتماعی با استفاده از زبان کودکی و شخصیت‌های کودک، در نهی رفتار اشتباه بزرگ‌سالان مطلبی را بیان کرده است که می‌تواند به‌صورت ضمنی کودک را از گرایش به این مفاهیم برحذر دارد.

بررسی مضمونی شعرها حاکی از آن است که عمده‌ی آن‌ها دنیای کودکان را به رسمیت می‌شناسند و هم‌نگاه و همسو با دنیای کودکانند. کودک با بیشتر شعرها می‌تواند ارتباط بگیرد و آن را زمزمه کند و به حافظه بسپارد، تاجایی‌که بعضی از این سروده‌ها دهه‌هاست که بر زبان کودکان دوره‌های مختلف جاری و ماندگار شده است.

۵. نتیجه‌گیری

از بررسی شعرهای کودک عباس یمینی‌شریف و تطبیق آن‌ها با آرای کیانوش درباره‌ی شعر کودک و نیز تحلیل آن‌ها می‌توان به نتایج زیر رسید:

بیش از هشتاد درصد شعرهای یمینی‌شریف در بحرهای مدّنظر کیانوش سروده شده است. استفاده از قافیه و تقویت موسیقی با کمک ردیف از دیگر مباحثی است که یمینی‌شریف هم‌نگاه با کیانوش به آن توجه داشته است؛ همچنین خیال

متناسب با مخاطب در شعر یمینی‌شریف جایگاه ویژه‌ای دارد و تمام آرایه‌های بدیعی مدّنظر کیانوش، در دفترهای شعر او به فراوانی استفاده شده است. زبان شعرهای یمینی‌شریف عموماً ساده و صمیمی و به‌دور از پیچیدگی‌های زبان شعر بزرگ‌سالان است، بااین‌حال ضعف‌تألیف و ابهام در بعضی از آن‌ها دیده می‌شود که دریافت مفهوم را مشکل کرده است و این امر شایان تأمل است. استفاده‌ی شایسته از موسیقی، خیال و زبان ساده و کودکانه، بیانگر تجربه و دریافت صحیح یمینی‌شریف از شعر کودک است، به‌گونه‌ای که آن‌ها را می‌توان بیانیه‌ی نانوشته‌ی یمینی‌شریف درباره‌ی شعر کودک به حساب آورد.

مضامین شعرهای یمینی‌شریف در بیشتر نمونه‌ها متناسب با دنیای مخاطب است و تنها چند شعر او می‌تواند مصداق نقد کیانوش باشد که در کتاب *شعر کودک در ایران* به آن‌ها اشاره شده است. قابلیت‌های کلامی، استفاده از اصوات و اعداد، جنبه‌ی سرگرمی و واژه‌آموزی، واج‌آرایی و استفاده از شعر برای یادگیری مفاهیم درسی به‌ویژه در شعر الفبا در بسیاری از شعرهای یمینی‌شریف جایگاه ویژه‌ای دارد. در بیشتر نمونه‌ها، یمینی‌شریف نه‌تنها به آرای کیانوش پیش از تدوین کتاب او و سال‌ها قبل عمل کرده و به‌گونه‌ای در عمل پیشگام و نظریه‌پرداز محسوب می‌شود، بلکه در بسیاری نمونه‌ها حتی فراتر از نگاه کیانوش، مرزهای خلاقیت و نوآوری را در شعر کودک در نوردیده است. او با دریافت صحیح از جایگاه شعر کودک در دوره‌ی خود و نیز با شناخت کودک، موفق به خلق شعرهایی شده است که هنوز در زمره‌ی شعرهای ناب کودکان است و بسیاری از فرزندان ایران آن شعرها را در خاطره‌هایشان حفظ دارند.

منابع

احمدی، احمدرضا. (۱۳۸۰). «چهره‌به‌چهره: آیا مخاطب تخیل را محدود می‌کند؟». *پژوهشنامه‌ی ادبیات کودک و نوجوان*، ۶ (۲۶)، ۴۰-۵۲. https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/331828

پوروهاب، محمود. (۱۳۸۱). «تقصیر کیانوش نیست (پاسخی به گفتگوی پژوهشنامه با احمدرضا احمدی)». *پژوهشنامه‌ی ادبیات کودک و نوجوان*، ۷ (۲۸)، ۱۸۲-۱۸۸. https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/331884

دهریزی، محمد. (۱۳۹۵). *ساختارشناسی تاریخی ـ تحلیلی شعر کودک و نوجوان*. تهران: مدرسه.

رحماندوست، مصطفی؛ هاشم‌پور، مریم. (۱۴۰۳). *من بلدم بخوانم*. تهران: نیایش.

سلاجقه، پروین. (۱۳۸۵). *از این باغ شرقی*. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

سیدآبادی، علی اصغر. (۱۳۸۰). *شعر در حاشیه*. تهران: ویژه نشر.

شعبانی، اسدالله. (۱۳۹۳). *جستاری پیرامون شعر کودک در ایران*. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

علی‌پور، منوچهر. (۱۳۹۹). *شعر کودک در ترازو*. تهران: واش.

کیانوش، محمود. (۱۳۵۵). *شعر کودک در ایران*. تهران: آگاه.

کاشفی‌خوانساری، سیدعلی. (۱۳۹۵). *نظر بر نظر*. تهران: خانه کتاب.

ـــــــــــــــــ (۱۳۹۹) *قرار با ستاره۱، عباس یمینی‌شریف*. تهران: گویا.

کریمی، عبدالعظیم. (۱۳۷۶). «تفکر شهودی در کودکان و ضرورت بازگشت به کودکی». *پژوهشنامه‌ی ادبیات کودک و نوجوان*، ۳ (۱۰)، ۷-۲۶. https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/311104

محسنی، احمد. (۱۳۷۹). «کارکرد هنری ردیف». *رشد آموزش زبان و ادبیات فارسی*، ۱۰ (۵۶)، ۱۲-۲۲.
https://ensani.ir/fa/article/110278

محمدی، محمدهادی؛ قایینی، زهره. (۱۳۸۲). *تاریخ ادبیات کودکان ایران*، ج۶، تهران: چیستا.

مرادی، محمد. (۱۳۹۴) «معرفی وزن‌های رایج و نوع خوانش عروضی در ترانه‌های محلی فارس». *ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین*. ۵ (۱)، ۸۰-۱۰۳. DOI: 20.1001.1.2345217.1394.5.1.5.6

میرزاده، سید احمد. (۱۴۰۰). *در هفت آینه*. تهران: طلایی.

نجاتی، حسین. (۱۳۸۶). *روان‌شناسی رشد کودک و نوجوان*. تهران: بیکران.

وحیدیان‌کامیار، تقی. (۱۳۵۷). *بررسی وزن شعر عامیانه*. تهران: آگاه.

همایی، جلال‌الدین. (۱۳۶۷). *فنون بلاغت و صناعات ادبی*. تهران: هما.

یمینی‌شریف، عباس. (۱۳۲۵). *آواز فرشتگان*. تهران: کتاب‌های طلایی.

ـــــــــــــــ . (۱۳۴۵). *گل‌های گویا*. تهران: بنگاه ترجمه و انتشار کتاب.

ـــــــــــــــ . (۱۳۷۱). *نیم قرن در باغ شعر کودکان*. تهران: چاپخانه دوهزار.